

SAĞLIK ALANINDA FAALİYET GÖSTEREN AKADEMİSYENLERİN BEDEN BAĞIŞI KONUSUNDAKİ YAKLAŞIMLARININ İNCELENMESİ

EXAMINATION OF THE APPROACHES OF ACADEMICIANS WORKING IN THE HEALTH FIELD ON BODY DONATION

Betül KUNDAKTEPE¹

Mustafa CANBOLAT²

¹ Yüksek Lisans Öğr., İnönü Üniversitesi, Tıp Fakültesi, atmaca.betul1@gmail.com

² Doç. Dr., İnönü Üniversitesi, Tıp Fakültesi, mustafa.canbolat@inonu.edu.tr

Geliş Tarihi / Date Applied
30.12.2023

Kabul Tarihi / Date Accepted
29.03.2024

ÖZET

Organ nakillerinde vericiler ya canlı kişilerdir ya da kadavradır. Nakli yapılacak organlar için kaynak, gelişmiş ülkelerde çoğunlukla kadavradır. Kadavra tıp eğitiminde de kullanılmaktadır. Kadavra bulmakta yaşanan sıkıntılar organ nakli bekleyen hastaları olduğu gibi tıp eğitimini de olumsuz olarak etkilemektedir. Bu çalışmanın amacı, sağlıkla ilgili fakültelerde görev yapan akademisyenlerin beden bağışı konusundaki tutum ve görüşlerini tespit etmektir. Çalışma, İnönü Üniversitesi'ne bağlı Tıp, Diş Hekimliği, Hemşirelik, Eczacılık ve Sağlık Bilimleri fakültelerinde görev yapan 214 akademisyenle gerçekleştirilmiştir. Sonuçlar katılımcıların %58,9'unun tıp eğitimi için bedenini bağışlamayı düşünmediğini, %84,7'sinin şu ana kadar organ bağışı için girişimde bulunmadığını, %64,5'inin ailelerinin beden bağışını kabul etmeyeceğini, %21,4'ü dinen uygun olmadığını, %54,7'si beden bağışı prosedürlerini bilmediğini ifade etmiştir. Yetkili bakanlık ve kurumların daha fazla bilinç yükseltme faaliyeti yapmasının beden bağışına karşı var olan düşük ilgiyi arttırabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Akademisyen, Kadavra, Beden Bağışı, Organ Bağışı, Tıp Eğitimi.

ABSTRACT

In the context of organ transplantation, donors can be either living individuals or cadavers. The source for organs to be transplanted is mostly cadavers in developed countries. Moreover, cadavers serve an essential role in medical education. This study seeks to explore the attitudes and viewpoints of academics within health-related faculties regarding body donation. The study was carried out with 214 academicians working in the faculties of Medicine, Dentistry, Nursing, Pharmacy, and Health Sciences at İnönü University. The results revealed that 58.9% of the participants were disinclined to donate their bodies considered for medical education, while 84.7% had not engaged in organ donation efforts. Additionally, 64.5% believed their families would reject body donation, 21.4% considered religious reasons against it and 54.7% lacked awareness of body donation procedures. It is believed that more awareness-raising activities by authorized ministries and institutions could increase the low interest in body donation.

Keywords: Academician, Cadaver, Body Donation, Organ Donation, Medical Education.

1. GİRİŞ

Fonksiyonunu yitiren bir organın sağlam olan bir başka organla değiştirilebilmesi sağlık alanında atılan en önemli adımlardan biridir. Bu yeni organın halihazırda iki kaynağı bulunmaktadır; canlı kişiler ve kadavra. Canlıdan organ nakli, kişinin yaşamını tehlikeye sokmayacak şekilde çift organlarından birinin ya da bazı organlarının bir bölümünün alınması şeklinde gerçekleştirilir (Kavurmacı, Karabulut ve Koç 2014). Beyin ölümü gerçekleşen bir kişi hayatta iken hür iradesi ile vefatı sonrasında organ ve dokularının nakil için kullanılmasına onay vermişse kadavra donör (verici) olarak adlandırılır ve kullanılabilir durumdaki organları ihtiyacı olan hastalara nakledilir (Akış vd., 2008). Gelişmiş ülkelerde organ ihtiyacı çoğunlukla kadavra donörlerden karşılanırken, Türkiye'nin de dahil olduğu gelişmekte olan toplumlarda kadavradan organ nakil oranları düşüktür, organ kaynağı büyük oranda hasta yakınlarıdır. Gelişmiş batı toplumlarında donörlerin büyük bölümü kadavra iken Türkiye'de %76,4'ü canlı, %23,6'sı kadavradır (Çam, ve diğerleri 2022). Tüm dünyada organ bağışı talebi hızlı bir şekilde yükselirken, bu talebe cevap verecek donör varlığı aynı hızla artmamaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde ve Türkiye'de donör bulma güçlükleri daha fazladır.

Kadavranın sağlık alanında bir diğer kullanım alanı da sağlık eğitimidir. Her sağlık çalışanının alması gereken anatomi eğitiminde, kadavra diseksiyonu oldukça önemlidir (Arráez-Aybar, Bueno-López ve Moxham 2014). Kadavra üzerinde eğitim, insan bedenine karşı saygının oluşmasına katkı sağlar. Kadavra sağlık çalışanlarını mesleğe hazırlayan önemli bir aşamadır. Kadavra üzerinde gerçekleştirilen eğitim, hastaya dokunma algısına yönelik ilk eğitimidir, ölümle ilk karşılaşmadır ve ölümün duygusal yönüne hazırlık için gereklidir. Kadavra eğitimi, sağlık çalışanlarının üç boyutu kavrayabileceği ve hastayı zihinlerinde bir bütün olarak canlandırabileceği bir imkân sağlar ve cerrahiye seçecek olanlar için emsalsiz bir bilgi kaynağıdır (Herrmann 2011, Quiroga-Garza, ve diğerleri 2017, Agnihotri ve Sagoo 2010). Bu gerekçelerle, öğrenci başına düşen kadavra miktarı, verilen anatomi eğitiminin kalitesinin önemli bir göstergesidir (Hořda, ve diğerleri 2019). Yüzyıllar boyunca anatomik çalışmalar için sahipsiz cenazeler, infaz edilen mahkumların bedenleri kullanılmıştır. Ancak günümüzde anatomi eğitimi için kadavra temin etmenin yegâne yöntemi kişinin kendi hür iradesi ile bedenini bağışlamasıdır. Tıp fakültelerinin sayısındaki artış da kadavraya olan ihtiyacı artırmaktadır. Ancak tıpkı organ naklinde olduğu gibi kadavra bağışları da talebi karşılamaktan uzaktır. Toplumumuzda sosyal-kültürel aidiyetler, korkular, batıl inançlar, dini inanışlar, bilinçsizlik-umursamazlık gibi pek çok faktör organ ve beden bağışı önünde engeller oluşturmaktadır (Tekizoğlu 2018, Contiero, ve Wilson 2019, Poreddi, ve diğerleri 2016, Marc, ve diğerleri 2018).

Ülkemizde beden bağışı konusunda sağlık alanında faaliyet gösteren akademisyenlerin yaklaşımlarını belirlemeye yönelik bir çalışmaya literatürde rastlanılmamıştır. Oysa sağlık alanında çalışan akademisyenlerin beden bağışına yaklaşımlarının ve çözüm önerilerinin bilinmesi önemlidir. Ülkemizde kadavra bağışının gelişmiş ülkelerdeki seviyelere gelebilmesi için halkın bilinçlendirilmesi ve yanlış bilgilerin düzeltilmesi büyük önem taşımaktadır. Toplum bu konuda yönlendirecek olan eğitimcilere büyük görev düşmektedir. Yüksek eğitimi ve aynı zamanda eğitici rolleri de olan sağlık alanında faaliyet gösteren akademisyenlerin konu ile ilgili mevcut durum ve düşüncelerinin ne olduğunun bilinmesi gerekir.

Bu çalışmanın amacı, organ-beden bağışı konusunda sağlıkla ilgili fakültelerde görev yapan akademisyenlerin görüşlerini tespit etmektir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Türü

Bu çalışma, kesitsel bir çalışmadır.

2.2. Evreni ve Örneklemi

Araştırma verileri İnönü Üniversitesi'ne bağlı Tıp, Diş Hekimliği, Hemşirelik, Eczacılık ve Sağlık Bilimleri fakültelerinde görev yapan akademisyenlerle gerçekleştirilmiştir. Çalışmada hedef kitle olarak bu fakültelerde görev yapan 629 akademisyene ulaşılarak tamsayım örnekleme yapılması hedeflenmiştir. Ancak söz konusu akademisyenlerden 214'ü (%34) araştırmaya katılmıştır. Çalışmaya katılan 214 katılımcının tamamı görev yaptıkları fakültelerden mezun olan, eğitim müfredatları gereği anatomi dersi almış, kadavraya aşına olan sağlık alanından akademisyenlerdir.

2.3. Veri Toplama Aracı ve Uygulanması

Veriler, akademisyenlere dağıtılan 30 sorudan oluşan "Sağlık Alanında Faaliyet Gösteren Akademisyenlerin Organ ve Beden Bağışı Konusundaki Yaklaşımlarının İncelenmesi" başlıklı soru formuyla elde edilmiştir. Söz konusu anket çalışmasında, herhangi bir tutumu ölçme amaçlanmadığından dolayı kantitatif geçerlik ve güvenilirlik analizleri yapılmamıştır. Ancak, anket soruları kapsamlı literatür taraması yapılarak belirlenmiştir ve ayrıca oluşturulan anket soruları 3 uzman tarafından değerlendirilmiş olup bu kapsamda anketin geçerliği sağlanmıştır.

Anket sorularından 8'i demografik bilgilerle (cinsiyet, yaş, medeni durum, akademik unvan, görev yapılan fakülte, anne ve babanın eğitim durumu, aylık gelir) ilgiliyken, 22'si ise katılımcıların konu ile ilgili tutum ve görüşlerini almaya yönelik sorulardan oluşmaktadır.

2.4. Verilerin Değerlendirilmesi

Verilerin analizinde SPSS 26 paket programı kullanılmıştır. Kategorik veriler sayı (yüzde) ile verilmiştir. İstatistik analizlerde Pearson ki-kare testi, Yatesin düzeltilmeli ki-kare testi ve Fisher kesin ki-kare testi kullanılmıştır. Ki-kare testlerin kullanılmasında şu yol izlenmiştir: 2x2 düzenindeki çapraz tablolarda gözlenen frekans sayısı tüm tablo gözelerinde ≥ 25 ise Pearson ki-kare testi, en az bir tablo gözesinde < 25 ise Yates düzeltilmesi ki-kare testi, gözelerdeki beklenen frekans değerlerinde < 5 olması durumunda ise Fisher'in kesin testi, 2x2'den daha büyük boyutlu nxm düzenindeki çapraz tablolar için Pearson ki-kare testi kullanılmıştır. $p < 0.05$ değeri istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir.

3. BULGULAR

3.1. Sosyo-Demografik Bulgular

Katılımcıların %57'si kadın, %43'ü erkek olup, %7'si 18-24, %32'si 25-29, %15'i 30-34, %16'sı 35-39, %13'ü 40-44, %8'i 45-49, %9'u 50 ve üst yaş aralığındadır.

%40'ı bekâr, %60'ı evli olan katılımcıların %40'ı araştırma görevlisi, %14'ü uzman, %19'u Dr. Öğr. Üyesi, %14'ü Doçent, %13'ü profesör kadrosundadır. Katılımcıların %53'ü tıp, %29'u sağlık bilimleri, %6'sı hemşirelik, %9'u eczacılık, %3'ü diş hekimliği fakültelerinde görev yapmaktadır.

Çalışmanın yapıldığı tarih itibariyle katılımcıların %5'i 3000-4999 TL, %21'i 5000-9999 TL, %34'ü 10000-14999 TL, %40'ı 15000 TL ve üstü aylık gelire sahiplerdir.

3.2. Diğer Bulgular

Katılımcıların %56,1'i şu ana kadar hiç kan bağışında bulunmamışken, %84,2'si ileride kan bağışında bulunmayı düşündüklerini belirtmişlerdir.

Katılımcıların %84,7'si şu ana kadar organ bağışı için girişimde bulunmamışken, %65,7'si ileride organ bağışında bulunmayı düşündüklerini belirtmişlerdir.

Bu zamana kadar organ bağışlamak için girişimde bulunmuş olan katılımcıların %84,3'ü "bir başkasının hayatını kurtaracak olmayı", %12,6'sı "gelecekte kendisinin veya bir yakınının organ nakline ihtiyaç duyma ihtimalini", % 3,1'i "öldükten sonra bir parçasının yaşamaya devam edecek olması düşüncesini" kendilerini motive eden sebepler olarak ortaya koymuşlardır.

Katılımcıların %77,7'sinin aile ve yakın çevresinde organlarını bağışlayan kimse bulunmazken, %93,5'inin aile ve yakın çevresinde organ bağışı için sıra bekleyen kimse bulunmamaktadır.

Katılımcıların %46,3'ü hayattayken bedenini bağışlamış bir yakını için ölümü sonrasında onay vereceğini belirtirken, %22,9'u onay vermeyeceğini, %30,8'i ise kararsız olduğunu belirtmiştir.

Katılımcıların %64,5'i beden bağışında bulunmaları durumunda ailelerinin bunu kabul etmeyeceğini, %34,1'i ailelerinin kabul edeceğini, %1,4'ü ise ailelerinin kendileri ile gurur duyacaklarını belirtmişlerdir.

Katılımcıların %53,3'ü herhangi bir nedenle beyin/beden ölümlerinin gerçekleşmesi durumunda ailelerinin organlarını bağışlamasını istediğini belirtirken, %13,1'i istemediğini, %33,6'sı ise kararsız olduklarını belirtmişlerdir.

Katılımcıların %93,5'i hayatta kalabilmek için başkasının organını kabul edeceğini belirtirken, %6,5'i kabul etmeyeceğini belirtmiştir. Hayatta kalabilmek için başkasının organını kabul etmem diyen katılımcıların %21,4'ü dinen uygun olmadığını, %7,1'i hukuki ve tıbbi standartları yeterli bulmadığını, %7,1'i organların ölüm gerçekleşmeden alınacağı korkusunun gerekçe olarak öne sürerken %64,3'ü herhangi bir gerekçe ortaya koymamıştır.

Katılımcıların %54,7'si beden bağışında bulunmak için prosedürleri bilmediğini belirtirken, bilgi sahibi olanların oranı %18,7, kısmen bilgi sahibiyim diyenlerin oranı %26,6 bulunmuştur.

Katılımcıların %12,1'i tıp eğitimi için bedenlerini bağışlamayı düşünürken, %58,9'u düşünmediğini, %29'u ise kararsız olduğunu belirtmiştir. Bedenini tıp eğitimi için bağışlayacağını söyleyen katılımcıların %84'ünün motivasyonu "öldükten sonra insanlığa katkıda bulunmak" iken %16'sının motivasyonu "tıp eğitimine katkıda bulunmaktır". Beden bağışında bulunmak istemeyenlerin %57,3'ü beden bütünlüklerinin bozulmasını istemediklerini belirtirken, %15,3'ü dini olarak uygun olmadığını, %9,7'si kadavralara karşı saygısız davranılacağı korkusunu, %6,5'i ailesinin hoş karşılamayacağı düşüncesini, %1'i batıl inançlarını gerekçe olarak ortaya koymuş, %10,5'i ise herhangi bir gerekçe ortaya koymamıştır.

3.3. Karşılaştırmalı Bulgular

Tablo 1. Katılımcıların Organ Bağışı Konusunda Alıcı Pozisyonda Olma Durumuna Göre Yaklaşımlarının Yaşları İle Karşılaştırılması

		Yaş							p
		18-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50 üstü	
		n / %	n / %	n / %	n / %	n / %	n / %	n / %	
Hayatta kalabilmek için bir başkasının organını kabul eder misiniz?	Evett	14 %100.0	67 %98.5	32 %97.1	29 %85.3	27 %96.4	14 %82.4	17 %85.0	
	Hayır	0 %0.0	1 %1.5	1 %3.0	5 %14.7	1 %3.6	3 %17.6	3 %15.0	

(*: Pearson ki-kare testi)

Katılımcıların gereklilik durumunda başka birisinin organını kabul etme yaklaşımları ile yaşları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yaş arttıkça başkasının organını kabul etme oranı azalmaktadır.

Tablo 2. Katılımcıların Organ Bağışındaki Durumları İle Bedenlerini Tıp Eğitimi İçin Bağışlama Ve Hayatta Kalabilmek İçin Başkasının Organını Kabul Etme Konusundaki Yaklaşımlarının Karşılaştırılması

		Organlarınızı bağışlamak için girişimde buldunuz mu?				p
		Evett	Hayır	n	%	
Bedeninizi tıp eğitimi için bağışlamayı düşünür müsünüz?	Evett	14	%43.8	12	%6.6	
	Hayır	10	%31.3	116	%63.7	
	Kararsızım	8	%25.0	54	%29.7	
Hayatta kalabilmek için bir başkasının organını kabul eder misiniz?	Evett	32	%100.0	168	%92.3	
	Hayır	0	%0.0	14	%7.7	

(*: Pearson ki-kare testi , **: Fisher kesin ki-kare testi)

Organ bağışlamak için herhangi bir girişimde bulunmuş olan katılımcılar beden bağışına da olumlu yaklaşmakta ve hepsi hayatta kalabilmek için başkasının organını kabul edeceğini belirtmiştir. Aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Tablo 3. Katılımcıların Bedenlerini Bağışlamaları Durumunda Ailelerinin Olası Tepkileri İle İlgili Düşünceleri İle Bedenini Bağışlama Konusundaki Yaklaşımlarının Karşılaştırılması

		Bedeninizi bağışlarsanız ailenizin ve yakın çevrenizin tepkisi nasıl olur?						
		Kabul ederler		Kabul etmezler		Benimle gurur duyarlar		
		n	%	n	%	n	%	p
Bedeninizi tıp eğitimi için bağışlamayı düşünür müsünüz?	Evet	11	%15.1	13	%9.4	2	%66.7	0.001*
	Hayır	33	%45.2	92	%66.7	1	%33.3	
	Kararsızım	29	%39.7	33	%23.9	0	%0.0	

(*: Pearson ki-kare testi)

Katılımcıların bedenlerini bağışlama düşünceleri ile aile ve yakın çevrelerinin olası tepkileri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Tablo 4. Katılımcıların Bedenlerini Tıp Eğitimi İçin Bağışlama Düşünceleri İle Adli Olay Neticesinde Vefat Etmeleri Halinde Yapılacak Olan Otopsi İşlemi İle İlgili Yaklaşımlarının Karşılaştırılması

		Bedeninizi tıp eğitimi için bağışlamayı düşünür müsünüz?						
		Evet		Hayır		Kararsızım		
		n	%	n	%	n	%	p
Adli bir olay neticesinde vefat edersem otopsi yapılmasını isterim	Evet	24	%96.0	87	%71.3	53	%88.3	0.003*
	Hayır	1	%4.0	35	%28.7	7	%11.7	

(*: Pearson ki-kare testi)

Beden bağışı yapmayı düşünen, düşünmeyen ve beden bağışı konusunda kararsız olan katılımcıların büyük çoğunluğu adli bir olay neticesinde vefat etmeleri durumunda kendilerine otopsi işlemi yapılmasında bir sakınca görmemişlerdir. Aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Tablo 5. Katılımcıların Ölümleri Sonrası Vücut Bütünlükleri İle İlgili Tutumları İle Adli Olay Neticesinde Vefat Etmeleri Halinde Yapılacak Olan Otopsi İşlemi İle İlgili Tutumlarının Karşılaştırılması

			Öldükten sonra vücudumun kesilmesini, parçalanmasını istemem				p
			Evet		Hayır		
			n	%	n	%	
Adli bir olay neticesinde vefat edersem otopsi yapılmasını isterim	Evet	18	%56.3	68	%77.3	0.042*	
	Hayır	14	%43.8	20	%22.7		
			Öldükten sonra vücut bütünlüğüm korunmuş şekilde hemen defnedilmek isterim				p
			Evet		Hayır		
			n	%	n	%	
Adli bir olay neticesinde vefat edersem otopsi yapılmasını isterim	Evet	26	%70.3	60	%72.3	0.042***	
	Hayır	11	%29.7	23	%27.7		

(*: Yatesin düzeltmeli ki-kare testi)

Katılımcıların vücut bütünlükleri bozulmadan hemen defnedilme tutumları ile otopsi işlemine karşı tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur.

3. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışmada beden bağışi konusunda cinsiyet, yaş, medeni durum, akademik unvan, görev yapılan fakülte, anne ve babanın eğitim durumu ve aylık gelir arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. Ülkemizde mevcut beden bağışçılar ile yapılan çalışmalarda erkek olmak, evli olmak, yaşlı olmak, 190-380 dolar aylık kazancın olması ve en az bir üniversite mezunu olmak öne çıkan özellikler olarak belirlenmiştir (Oktem, ve diğerleri 2020). Yine yurtdışı kaynaklı bazı çalışmalarda (Rokade ve Gaikawad 2012, Arráez-Aybar, Bueno-López ve Moxham 2014) erkeklerin beden bağışına daha istekli oldukları tespit edilmiştir. Beden bağışlama isteği, yapılan çalışmalarda (Cornwall, Perry, ve diğerleri 2012, Gürses, ve diğerleri 2019, Bolt, Eisinga, ve diğerleri 2011) yaşlı insanlarda daha yüksek oranda tespit edilmiştir. Ancak Naidoo ve arkadaşları da (2021) bu çalışmada olduğu gibi yaş ile beden bağışi arasında bir ilişki tespit edememişlerdir.

Anatomistlerle yapılan bir çalışmada (Ikemefuna, ve diğerleri 2020) akademik unvan yükseldikçe beden bağışında bulunma isteğinin arttığı belirtilirken, bu çalışmada böyle bir ilişki tespit edilmemiştir. Yapılan çalışmalarda beden bağışi ile ekonomik durumu iyi olanların beden bağışına daha istekli oldukları, gelir seviyesi yüksek ülkelerde beden bağışi oranlarının yüksek olduğu tespit edilmiştir (Habicht, Kiessling ve Winkelmann 2018). Bu çalışmada gelir seviyesi yüksek bir kesimle çalışıldığı için aylık kazanç ile beden bağışi düşüncesi arasında bir ilişki bulunmamıştır.

Çalışmada ilk olarak katılımcılara kan ve organ bağışi ile ilgili sorular sorularak beden bağışi ile bir uyum olup olmadığı değerlendirilmiştir. Katılımcıların kan bağışında bulunmuş olmalarıyla organ bağışi için girişimde bulunmuş olmaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki

bulunmamıştır. Kan bağışında bulunmak ile tıp eğitimi için beden bağışında bulunmak arasında ilişki bulan çalışmaların (Kostorizos, ve diğerleri 2019) aksine bu çalışmada böyle bir ilişki tespit edilmemiştir. Yeni Zellanda'da yapılan bir çalışmada organ ve kan bağışında bulunan ya da bulunmak için girişimde bulunan kişilerin aynı zamanda yüksek oranda beden bağışçısı olarak kayıtları bildirilmektedir (Cornwall, Perry, ve diğerleri 2012).

Bu çalışmada organ bağışı için girişimde bulunmakla tıp eğitimi için beden bağışında bulunmayı düşünmek arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Organ ve beden bağışının vücuttan bir şeyler kopması olarak algılanması böyle bir motivasyona yol açmaktadır.

Bu çalışmada, diğer çalışmalarla (Oktem, ve diğerleri 2020, Rokade ve Gaikawad 2012) uyumlu olarak organ bağışında bulunma isteği beden bağışlama isteğinden fazla çıkmıştır. Yapılan bir çalışmada organ bağışında bulunmak ile artan eğitim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (Gürler ve Hançer 2020). Anatomistlerle gerçekleştirilen bir çalışmada katılımcıların %20,5'i organ bağışında bulunduğunu, %49,4'ü ise ileride organlarını bağışlamayı düşündüklerini belirtmişlerdir (Şehirli, Saka ve Sarıkaya 2004). Öktem ve ark. (2020) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise katılımcıların %66'sı öldükten sonra organlarını bağışlamayı istediklerini bildirmişlerdir.

Çalışmada organ bağışı konusunda bilgi sahibi olmak ile organ bağışçısı olmak arasında doğrudan bir ilişki tespit edilmiştir. Bu ilişki, konu hakkında insanların bilgi sahibi olmalarının çekincelerini azaltacağını ortaya koymaktadır (Üçgün ve diğerleri 2017). Bu çalışma eğitim düzeyi yüksek bir grupta gerçekleştirildiği için akademik unvan ile organ ve beden bağışına yaklaşım konusunda anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Bu çalışmada kendilerine organ nakli yapılmasını dini gerekçelerle istemeyenlerin oranı %21,4 çıkmıştır. Diyanet İşleri Başkanlığının organ nakli ile ilgili herhangi bir sakınca olmadığına dair açıklamalarına (Karaman 2009) rağmen ülkemizde organ bağışının önündeki en büyük engellerden biri dini çekincelerdir. Konu ile ilgili olarak Erdoğan ve arkadaşlarının (2020) yapmış olduğu çalışmada katılımcıların %39'unun Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bu açıklamasından haberdar olmadıkları bildirilmiştir.

Bu çalışmada beden bağışında bulunmayı düşünmeyenlerin oranı yüksek bulunmuştur. Ülkemizde konunun en baştaki muhataplarından anatomistlerle gerçekleştirilen bir çalışmada (Şehirli, Saka ve Sarıkaya 2004) katılımcıların %15,7'si bedenlerini bağışlamayı düşünürken, %63,9'u düşünmediğini belirtmişlerdir. Ülkemizde akademisyenlerle gerçekleştirilen başka bir çalışmada ise (Oktem, ve diğerleri 2020) beden bağışı yapmayı düşünenlerin oranı %25,5 çıkmıştır.

Bu çalışmada katılımcıların aile, dini inanç, kadavranın uğrayacağı muamele vb. gerekçelerin beden bağışında çekincelere yol açtığı tespit edilmiştir. Şehirli ve arkadaşlarının (2004) anatomistler ile yapmış oldukları çalışmada beden bağışında bulunmayı düşünmeyenlerin %26'sı ailelerinin duygularını öne sürmüş, %26,5'i kadavralara saygısız davranılacağı ile ilgili kaygılarını öne sürmüş, %3,6'sı ise dini çekincelerini öne sürmüştür. Anatomistlerle Nijerya'da yapılan bir çalışmada da aile (%27) ve dini konular (%37) beden bağışının önündeki engeller olarak ortaya konulmuştur (Ikemefuna, ve diğerleri 2020). Hollanda'da anatomistlerle gerçekleştirilen başka bir çalışmada (Bolt, Venbrux, ve diğerleri, 2012) ise beden bağışını düşünmeme nedeni olarak diseksiyonu bilmeleri ve bunların kendi bedenlerine uygulanacak olması düşüncesinin vermiş olduğu rahatsızlık olduğu tespit edilmiştir. Fakat bu çalışmada

diğerlerinden farklı olarak “öldükten sonra hemen defnedilme isteğinin” beden bağışında bulunmama isteğinde bir motivasyon olduğu saptanmıştır.

“Öldükten sonra insanlığa katkı sağlama düşüncesi” diğer çalışmalarla uyumlu olarak (Gürses, ve diğerleri 2019, Tarhan, ve diğerleri 2013, Greene 2003, Bolt, Venbrux, ve diğerleri 2010) bu çalışmada da beden bağışına katılımcıları yönlendiren en önemli motivasyon olmuştur.

Bu çalışmada aile ve yakın çevrenin tepkileri beden bağışı konusunda katılımcıları sınırlandıran önemli bir parametre olarak tespit edilmiştir. Saha ve arkadaşlarının (2015) yapmış oldukları çalışmada benzer bulgular tespit edilmiştir. İnsanların ailelerine ve yakınlarına karşı sorumluluk duyuyor olmaları böyle bir netice doğuruyor olabilir. Öldükten sonra hemen defnedilme isteği ile paralel olarak ailesinin ziyaret edebileceği bir mezara sahip olma isteği de bu sonucu doğuran bir faktör olabilir (Cornwall, Poppelwell ve McManus 2018).

Bu çalışmada katılımcıların %53.1’inin vefat etmiş yakınlarının beden bağışına onay vereceklerini ifade etmişlerdir. Erdoğan ve arkadaşlarının (2020) çalışmasında da benzer bir sonuç saptanmıştır.

Bu çalışmada tıp fakültesinde görev yapan akademisyenler diğer fakültelerdeki akademisyenlere göre en az oranda kadavranın gerekliliğine inanan grubu oluşturmuştur. Kerby ve arkadaşları tıp öğrencileri ve anatomistlerle gerçekleştirdikleri çalışmada (Kerby, Shukur ve Shalhoub 2011) anatomistlerin kadavra diseksiyonunu cerrahi yetkinlik için öğrencilerden daha çok tercih ettiklerini tespit etmişlerdir. Bunun sebebi, tıp fakültesindeki akademisyenlerin kadavraya alternatif yöntemlere daha fazla aşına olmalarıdır. Zhang ve arkadaşlarının yaptıkları çalışmada (Zhang, ve diğerleri 2008) kadavra yerine alternatif kaynaklara daha fazla bir yönelim olduğu ortaya çıkmıştır. Şehirli ve arkadaşlarının çalışmasında (Şehirli, Saka ve Sarıkaya 2004) anatomistlerin %55.4’ü kadavra yetersizliği karşısında başka anatomik modellerin daha verimli kullanılmasının yararlı olacağını belirtmişlerdir.

Bu çalışmada katılımcıların büyük oranda beden bağışı ile ilgili yeterli bilgi sahibi olmadıkları ortaya çıkmıştır. Sağlık ile ilgili fakültelerdeki akademisyenlerde kadavra bağışı ve izlenecek yol ile ilgili bilgi seviyesinin düşük olması toplumun geneli için bir öngörü oluşturmaktadır. Yapılan bir çalışma (Greene 2003) ortaya koymuştur ki diseksiyon süreci ile ilgili ayrıntılı bilgilendirilen bağışçılar bağış kararlarından vazgeçmemişlerdir. Amerika’da kadvraların büyük kısmı bağış programları ile temin edilmektedir (Garment, ve diğerleri 2007). Brezilya ve İtalya’da düzenlenen bağış kampanyaları ile beden bağışlarında ciddi oranlarda artışlar sağlanmaktadır (Rocha, ve diğerleri 2013, Orsini, ve diğerleri 2021).

Bu çalışmada beden bağışına karşı ortaya sürülen “öldükten sonra bedenimin parçalanmasını istemiyorum” argümanının ne kadar sağlam bir temele oturduğunu görmek için otopsi işlemi ile karşılaştırma yapılmıştır. Buna göre beden bağışı yapmayı düşünen katılımcılar, beden bağışı yapmayı düşünmeyen katılımcılar ve beden bağışı konusunda kararsız olan katılımcılar yüksek oranda kendilerine otopsi yapılmasına onay vermiştir. Katılımcılardan beden bağışlamayı düşünmeme nedeni olarak “öldükten sonra vücudumun parçalanmasını istemiyorum” argümanını ortaya koyanların ve beden bağışlamayı düşünmeme nedeni olarak “öldükten sonra vücut bütünlüğüm korunmuş şekilde hemen defnedilmek isterim” argümanını öne sürenlerin büyük çoğunluğunun adli bir olay neticesinde vefat etmeleri durumunda kendilerine otopsi yapılması konusunda bir sakınca görmedikleri ortaya çıkmıştır. Otopsi işleminde de vücut bütünlüğünde bozulma meydana gelmekte ve vücudun üç boşluğu açılarak ayrıntılı incelenme sağlanmaktadır. Beden bağışında ortaya sürülen çekincelerin otopsi işleminde gündeme

gelmemesi bu çekincelerin gerçekliğini sorgulamamıza yol açmaktadır. Bu tutarsızlık aslında beden bağışı ile ilgili önyargılar ve inanışların ön planda olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, organ nakli bekleyen hastaların organlara ihtiyacı vardır. Onların yaşamını değiştirecek tek şey nakillerdir. Maddi olarak görevini tamamlamış bedenlerin ya da organların geride kalan insanların sağlık ve geleceklerine yapacakları katkı benzersizdir. Bu konuda bakanlık ve ilgili kurumların toplumda daha fazla bilinç yükseltme faaliyeti yapması gerekmektedir. Ancak bu şekilde insanların organ ve beden bağışı konusundaki önyargı ve çekinceleri azaltılabilir.

KAYNAKÇA

- Agnihotri, Gaurav, ve Mandeep Gill Sagoo. (2010). Reactions of first year Indian medical students to the dissection hall experience. *NJIRM*, 1(4), 4-9.
- Akış, Mehtap, ve diğerleri. (2008). Süleyman Demirel Üniversitesi personelinin organ-doku bağışı ve nakli hakkındaki bilgi ve tutumları. *SDÜ Tıp Fakültesi Dergisi*, 15(4), 28-33.
- Arráez-Aybar, Luis-Alfonso, José Luis Bueno-López, ve Bernard John Moxham. (2014). Anatomists views on human body dissection and donation. *Ann Anat*, 196(6), 376-386.
- Bolt, Sophie, Eric Venbrux, Rob Eisinga, Jan Kuks, Jan Veening, ve Peter Gerrits. (2010). Motivation for body donation to science: more than an altruistic act. *Ann Anat*, 192(2),70-74.
- Bolt, Sophie, Eric Venbrux, Rob Eisinga, ve Peter Gerrits. (2012). Anatomist on the dissecting table? Dutch anatomical professionals' views on body donation. *Clin Anat*, 25(2), 168-175.
- Bolt, Sophie, Rob Eisinga, Eric Venbrux, Jan Kuks, ve Peter Gerrits. (2011). Personality and motivation for body donation. *Ann Anat*, 193(2), 112-117.
- Contiero, P.P. ve Wilson D.M. (2019). Understanding ambivalence toward organ donation and transplantation: An exploratory study of nursing students. *Nurse Education Today*, 76, 191-95.
- Cornwall, Jon, Gary Perry, Graham Louw, ve Mark Stringer. (2012). Who donates their body to science? An international, multicenter, prospective study. *Anat Sci Educ*, 5, 208-216.
- Cornwall, Jon, Zoe Poppelwell, ve Ruth McManus. (2018). "Why did you really do it?" A mixed-method analysis of the factors underpinning motivations to register as a body donor. *Anat Sci Educ*, 11(6), 623-631.
- Çam, Hasan Hüseyin, Güleç Hacı Yusuf, Çopur Ebru Öztürk ve Karasu, Fatma. (2022). Sağlık bilimleri lisans öğrencilerinin organ bağışına yönelik tutumlarını etkileyen faktörler. *Mersin Univ Sağlık Bilim Derg*, 15(2), 156-165.
- Erdoğan, Kübra, Kemal Emre Özen, Hayrullah Yıldız, ve Mehmet Ali Malas. (2020). Assessment of awareness, knowledge and attitudes about the importance of cadaver and cadaver donation: report of İzmir, Turkey. *Int J Morphol*, 38(4), 831-837.
- Garment, Ann, Susan Lederer, Naomi Rogers, ve Lisa Boulton. (2007). Let the dead teach the living: the rise of body bequeathal in 20th century America. *Acad Med*, 82(10), 1000-1005.
- Greene, Richard. (2003). Effects of detailed information about dissection on intentions to bequeath bodies for use in teaching and research. *J Anat*, 202(5), 475-477.
- Gürler, H, ve Hançer A.T. (2020). Bir Aile Sağlığı Merkezine Başvuran Bireylerin Organ Bağışı Konusundaki Tutumları. *Türkiye Klinikleri J Med Ethics*, 28(1), 90-8.

- Gürses, İlke Ali, ve diğerleri. (2019). Profile and motivations of registered whole-body donors in Turkey: Istanbul University Experience. *Anat Sci Educ*, 12(4), 370-385.
- Habicht, Juri, Claudia Kiessling, ve Andreas Winkelmann. (2018). Bodies for anatomy education in medical schools: an overview of the sources of cadavers worldwide. *Acad Med*, 93(9), 1293-1300.
- Herrmann, Janne Rothmar. (2011). Use of the dead body in health care and medical training: mapping and balancing the legal rights and values. *Eur J Health Law*, 18(3), 277-291.
- Hołda, M.K., Stefura T, Koziej M, Skomarovska O, ve diğerleri. (2019). Alarming decline in recognition of anatomical structures amongst medical student and physicians. *Ann Anat*, 221, 48-56.
- Ikemefuna, O., Anibeze C., Ozioko O., Ozioko U., ve Chikezie O. (2020). Disposition of Nigerian Anatomists towards donating their bodies for medical education and research. *Journal of Medical Science And clinical Research*, 8(6), 259-66.
- Karaman, Fikret. (2009). Organ nakli üzerine bir değerlendirme. *Mesned Araştırmaları Dergisi*, 10(1), 9-33.
- Kavurmacı, Mehtap, Nezih Karabulut, ve Ayşegül Koç. (2014). Üniversite öğrencilerinin organ bağışısı hakkındaki bilgi ve görüşleri. *Journal of Education and Research in Nursing*, 11(2), 15-21.
- Kerby, Jane, Zena Shukur, ve Joseph Shalhoub. (2011). The relationships between learning outcomes and methods of teaching anatomy as perceived by medical students. *Clinical Anatomy*, 24(4), 489-497.
- Kostorizos, Aristidis, ve diğerleri. (2019). Body donation for research and teaching purposes: the contribution of blood donation units in the progress of anatomical science. *Folia Morphol*, 78(3), 575-581.
- Marc, M, Fudali K, Gajdek M, Rekas M ve Fafara A. (2018). Knowledge and attitudes of students of the Rzeszow University about the transplantation of organs. *Transplant Proc*, 50(7),1933-38.
- Naidoo, Nerissa, Ghadah Al-Sharif, Raeesa Khan, Aida Azar, ve Amar Omer. (2021). In death there is life: perceptions of the university community regarding body donation for educational purposes in the United Arab Emirates. *Heliyon*, 7(7), 07650.
- Oktem, Hale, Can Pelin, Ayla Kurkcuoglu, Rifat Vedat Yildirim, ve Ayşe Canan Yazici Guvercin. (2020). Attitudes of Turkish university employees and their relatives towards whole body and organ donation. *Ann Anat*, 229, 151426.
- Orsini, Ester, ve diğerleri. (2021). The whole body donation program at the university of Bologna: A report based on the experience of one of the oldest university in Western world. *Ann Anat*, 234, 151660.
- Poreddi, V, Katyayani B.V., Gandhi S, Thimmaiah R, Badamath S. (2016). Attitudes, knowledge, and willingness to donate organs among Indian nursing students, *Saudi Journal of Kidney Diseases and Transplantation*, 27(6), 1129-38.
- Quiroga-Garza, Alejandro, ve diğerleri. (2017). Willingness toward organ and body donation among anatomy professors and students in Mexico. *Anat Sci Educ*, 10(6), 589-597.
- Rocha, Andrea Oxley da, Diane Alcía Tormes, Natassia Lehmann, Rafael Santos Schwab, ve Raphael Teixeira Canto. (2013). The body donation program at the Federal University of health sciences of Porto Alegre: a successful experience in Brazil. *Anat Sci Educ*, 6(3), 199-204.
- Rokade, Shrikant, ve Anjana Gaikawad. (2012). Body donation in India: Social awareness, willingness and associated factors. *Anat Sci Educ*, 5(2), 83-89.

- Saha, Anubha, Aniruddha Sarkar, ve Shyamash Mandal. (2015). Body donation after death: The mental setup of educated people. J Clin Diagn Res, 9(6), AC05-AC09.
- Sehirli, Umit, Erdinç Saka, ve Ozlem Sarikaya. (2004). Attitudes of Turkish anatomist toward cadaver donation. Clin Anat, 17, 677-681.
- Tarhan, M.D., Yıldırımoğlu L., Sayar H. A. ve Altın S. (2013). The relationship between the attitudes of patients' relatives towards organ donation and transplantation and their social profiles. Bakırköy Tıp Dergisi, 9(4), 152-158.
- Tekizoğlu, F.Y. (2018). Organ bağışı: bireylerin kararlarını etkileyen psikolojik faktörler. Muhakeme Dergisi, 1(1), 21-35.
- Üçgün, Beyazıt, Başaran Ö, ve Uskun E. (2017). Organ donation attitudes and affecting factors of adult individuals living in Isparta city center. Smyrna Medical Journal, 3, 32-43.
- Zhang, Luqing, Yunfeng Wang, Ming Xiao, Qunying Han, ve Jiong Ding. (2008). An ethical solution to the challenges in teaching anatomy with dissection in the Chinese culture. Anat Sci Educ, 1(2), 56-59.

* * * * *

Çatışma Beyanı: Makalenin yazarı, bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi, kurum veya kuruluşun finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Destek ve Teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Etik Kurul İzni: Bu çalışma İnönü Üniversitesi Sağlık Bilimleri Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'nun 10.08.2021 tarihli oturumunda alınan 2021/2152 karar sayılı izni ile gerçekleştirilmiştir.

Katkı Oranı Beyanı: Betül Kundaktepe katkı oranı %50, Mustafa Canbolat katkı oranı %50.